

4. ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ

ਖੇਡਣਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਹਿਜ ਅਤੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੌਤ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਨ। ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਟੀਚਾ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪੂਰਨ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖਿਆ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਖੇਡਣ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਮਨੋਰੰਜਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਹਿਯੋਗ, ਤਿਆਗ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਕੁਸ਼ਲਤਾ, ਸਾਂਝ ਆਦਿ ਮਾਨਵੀ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਖੇਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਰੀਰਿਕ, ਮਾਨਸਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਕਾਰਜ ਘੜਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਹੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਧਾਰਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਡਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂਲ ਵਜੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈਆਂ ਵੀ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਿਸੇ ਇੱਕਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਲੋਕ-ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵਿੱਚ ਲੋਕ-ਮਾਨਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਪੁਸ਼ਤ-ਦਰ ਪੁਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਖੇਡਣ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਝ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੀ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵੀ ਭਿੰਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਥਤ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ, ਦੁਪਹਿਰ, ਰਾਤ, ਦਿਨ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਹੜੇ, ਮੈਦਾਨ, ਗਲੀਆਂ, ਰੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਖੇਡੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਬਜ਼ਾਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਥਾਨਕ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਰੱਸੇ, ਕੱਲੇ, ਬਾਟੇ, ਛਿੱਤਰ, ਠੀਕਰੀਆਂ, ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ, ਖੂੰਡੇ, ਲੀਰਾਂ, ਧਾਗੇ, ਕਣਕਾਂ ਦਾ ਸੁੱਕਾ ਨਾੜੂ, ਇਮਲੀ ਦੀਆਂ ਗਿੱਟਕਾਂ, ਬੰਟੇ, ਕੌਡੀਆਂ, ਗੀਟੇ ਆਦਿ।

ਖੇਡਣ ਲਈ ਦਾਈ ਜਾਂ ਪਿੱਤ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਨਿਯਮ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਪੁੱਗਣਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿੰਨੇ ਬੱਚੇ ਖੇਡਣਾ ਚਾਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਛਾਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੱਥ ਪੁੱਠੇ ਸਿੱਧੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਤਿੰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਪੁੱਗਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸਿੱਧੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਕ ਦਾ ਪੁੱਠਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੁੱਠੇ ਹੱਥ ਵਾਲਾ ਬੱਚਾ ਪੁੱਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਪੁੱਗਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਖੇਡਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਪੁੱਗਣ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਦੋ ਮੁੱਖ ਬੱਚੇ ਦੋਵੇਂ ਟੋਲੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਬੱਚੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ੀ ਨਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ- "ਕੋਈ ਲੈ ਲਉ ਚਾਂਦੀ, ਕੋਈ ਲੈ ਲਉ ਸੋਨਾ" ਇਕ ਟੋਲੀ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੋਨਾ ਮੰਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਬਣਿਆ ਬੱਚਾ ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਿਧੀ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਪੁੱਗਣ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਨਿਯਮ ਵੀ ਹੈ। ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਇਕ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਬਣਾ ਕੇ ਖੜੇ

ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਜਣਾ ਕੱਲ੍ਹੇ-ਕੱਲ੍ਹੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਉਂਗਲ ਛੁਹਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਛੰਦ ਉਚਾਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ :-

ਈਂਗਣ ਮੀਂਗਣ ਤਲੀ ਤਲੀਂਗਣ,
ਕਾਲਾ ਪੀਲਾ ਡੱਕਰਾ,
ਗੁੜ ਖਾਵਾਂ ਵੇਲ ਵਧਾਵਾਂ
ਮੂਲੀ ਪੱਤਰਾ
ਪੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਆਏ
ਹੱਥ ਕੁਤਾੜੀ ਪੈਰ ਕੁਤਾੜੀ
ਨਿਕਲ ਬਾਲਿਆ ਤੇਰੀ ਵਾਰੀ

* * *

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:-

ਕਬੱਡੀ

ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਂ-ਖੇਡ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਹੈ। ‘ਕਬੱਡੀ’ ਸ਼ਬਦ ‘ਕਬੱਡ’ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕੱਬਾ। ਇਸ ਖੇਡ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਦੱਬੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਗੁੰਗੀ ਕੋਡੀ, ਸੌਂਚੀ ਪੱਕੀ, ਲੰਬੀ ਕੋਡੀ ਆਦਿ ਕਬੱਡੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟਾਈਲ ਕਬੱਡੀ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ।

ਇਹ ਖੇਡ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਟੋਲੀ ਦਾ ਖਿਡਾਰੀ ਕਬੱਡੀ-ਕਬੱਡੀ ਕਰਦਾ ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਹ ਤੋੜੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹ ਟੁੱਟਣ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੈਣ ਤਾਂ ਉਹ ਖਿਡਾਰੀ ਮਰਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਖਿਡਾਰੀ ਸਾਹ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਲੇ ਵਿੱਚ ਪਰਤ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਖਿਡਾਰੀ ਮਰੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਹੱਥ ਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਧਿਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਿਡਾਰੀ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੌਂਚੀ ਪੱਕੀ

ਸੌਂਚੀ ਪੱਕੀ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮੰਨੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀ ਖੇਡ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਖੇਡ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਬੇਕਸ਼ਿੰਗ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਲਈ ਦਰਸ਼ਕ ਇਕ ਗੋਲ ਘੇਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਘੇਰੇ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢੇਰੀ ਤੇ ਇਕ ਡਾਂਗ ਗੱਡ ਕੇ ਉਸ ’ਤੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਝੰਡੀ ਬੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਮਾਲੀ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਖਿਡਾਰੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ’ਤੇ ਧੱਕੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਵਿਰੋਧੀ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅੰਗ ਛੂਹ ਲਵੇ ਤਾਂ

ਫਾਉਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ ਖਿਡਾਰੀ ਵੀ ਧੱਫੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਵੀਣੀਂ ਫੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਵੀ ਵੀਣੀਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅੰਗ ਛੂਹ ਲਵੇ ਤਾਂ ਫਾਉਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਧਾਵਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਵੀਣੀ ਛੁਡਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਲੇ 'ਚ ਪਰਤ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜੇਤੂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਖਿਡਾਰੀ ਜੇਤੂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਤੂ ਖਿਡਾਰੀ ਮਾਲੀ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਦਾ ਗੇੜਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕਬੂਲਦਾ ਹੈ।

ਕੁਸ਼ਤੀ

ਕੁਸ਼ਤੀ ਵੀ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਦੋ ਭਲਵਾਨ ਘੁਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਿੱਠ ਲਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਅਜਮਾਈਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿੱਠ ਲਾਉਣ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਭਲਵਾਨ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਦਾਅ ਪੇਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਖੇਡ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਪਿੱਠ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਖੇਡ ਜ਼ੋਰ, ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਚੁਸਤੀ-ਫੁਰਤੀ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਤੂ ਪਹਿਲਵਾਨ ਅਖਾੜੇ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪੀਲ ਪਲਾਂਗੜਾ ਜਾਂ ਡੰਡਾ ਡੁੱਕ

ਇਹ ਖੇਡ ਰੁੱਖ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੁੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਇਕ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਵਾਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਡੰਡਾ ਲੱਤ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਦੀ ਘੁਮਾ ਕੇ ਦੂਰ ਸੁਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਬੱਚਾ ਡੰਡਾ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਰੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਾਈ ਵਾਲਾ ਬੱਚਾ ਡੰਡਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵਾਹੇ ਹੋਏ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਲਈ ਰੁੱਖ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੁਰਤੀਲੇ ਬੱਚੇ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਉੱਤਰ ਕੇ ਡੰਡੇ ਨੂੰ ਲੱਤ ਹੇਠੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਚੁੰਮਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਦਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਦੇ, ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਡੰਡਾ ਚੁੰਮ ਲਏ ਤਾਂ ਦਾਈ ਫਿਰ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਦਾਈ ਉਸ ਬੱਚੇ ਸਿਰ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਸਰੀਰ ਦੇ ਲਚੀਲੇਪਣ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਕਾਰਣ ਇਸ ਖੇਡ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ।

ਟਿਬਲਾ-ਟਿਬਲੀ

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਖੇਡ ਸਾਰਥਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਬੱਚੇ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਦਾ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਤੇ ਚਤੁਰ ਬੱਚਾ ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, “ਇੱਕ ਘਰ ਵਿਚ ਦੋ ਟਿਬਲੇ ਚਾਰ ਟਿਬਲੀਆਂ।” (ਟਿਬਲੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਰ ਅਤੇ ਟਿਬਲੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਾਦਾ ਹੈ।) ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੇ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦੋ ਨਰ ਅਤੇ ਚਾਰ ਮਾਦਾ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਜਾਂ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, “ਗੁੱਡੀਆਂ-ਫੁੱਟੀਆਂ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਹੱਟੀ 'ਤੇ।” ਫਿਰ ਬੁੱਝਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਇਸ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਉਸ ਘਰ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਘੋੜੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਘਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ‘ਹੇਠਲਾ ਹੇਠਾਂ ਕਿ ਉਤਲਾ ਉੱਤੇ’।

ਸੁਆਣੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਬਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਖਾਉਂਦੀਆਂ 'ਹੇਠਾਂ' ਆਖ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਘੋੜੀਆਂ ਬਣੇ ਬੱਚੇ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਖੇਡ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਖਿੱਦੋ-ਖੂੰਡੀ

ਖਿੱਦੋ ਖੂੰਡੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਖਿੱਦੋ-ਖੂੰਡੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਡੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਡ ਹਾਕੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਖੇਡਣ ਦੇ ਲਈ ਲੀਰਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਖਿੱਦੋ ਤੇ ਲੱਕੜ ਦੀ ਬਣੀ ਖੂੰਡੀ ਲੋੜੀਂਦੇ ਖੇਡ ਸੰਦ ਹਨ। ਖੂੰਡੀ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕਿੱਕਰ-ਬੇਰੀ ਦੇ ਟਾਹਣਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਖੇਡ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਨਾ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਡ ਮੈਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਦਾਨ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਟੋਲੀਆਂ ਨੇ ਖਿੱਦੋ ਨੂੰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਾਸੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਗੋਲ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੋਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੇਡ ਬੰਦ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਟੋਲੀ ਦੇ ਗੋਲ ਵੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਟੋਲੀ ਜੇਤੂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਖੇਡ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਰੀਰਕ ਕਸਰਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁੱਲੀ ਡੰਡਾ

ਇਹ ਖੇਡ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਮਨੋਰੰਜਕ ਖੇਡ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਬੜੇ ਸ਼ੌਂਕ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਖੇਡ ਲਈ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਗੋਲ ਜਾਂ ਚਪਟਾ ਡੰਡਾ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੜੀ ਗੁੱਲੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਮੀਨ ਤੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਟੋਇਆ ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਰਾਬ' ਜਾਂ 'ਖੁੱਤੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਡ ਦੋ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖੇਡੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਡੰਡੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਗੁੱਲੀ ਨੂੰ ਬੁੱਗ ਮਾਰ ਕੇ ਦੂਰ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਉੱਡਦੀ ਗੁੱਲੀ ਨੂੰ ਬੁੱਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਗੁੱਲੀ ਬੁੱਚ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੇਡਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਗੁੱਲੀ ਥੱਲੇ ਡਿੱਗ ਪਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਖੇਡਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਆਪਣਾ ਡੰਡਾ ਖੁੱਤੀ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਗੁੱਲੀ ਨਾਲ ਡੰਡੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵੱਜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੇਡਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਖੇਡਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਗੁੱਲੀ ਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਚੋਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁੱਲੀ ਨੂੰ ਉਛਾਲ ਕੇ ਦੂਰ ਟੁੱਲ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਦਾਈ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਗੁੱਲੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਫਿਰ ਡੰਡੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਖੇਡ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਟੋਲੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਇਕ ਖਿਡਾਰੀ ਵਾਰੀ ਗੁਆ ਲਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਖਿਡਾਰੀ ਖੇਡਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੋਲੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਿਡਾਰੀ ਵਾਰੀ ਲੈ ਹਟਣ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੀ ਖੇਡਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਧੀ ਵੀ ਅਪਣਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਿੱਠੂ

ਪਿੱਠੂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉਹ ਮਨੋਰੰਜਕ ਖੇਡ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੇਂਦ ਅਤੇ ਠੀਕਰੀਆਂ

ਨਾਲ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਠੀਕਰੀਆਂ ਜਿਆਦਾਤਰ ਕਿਸੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਘੜੇ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ ਠੀਕਰੀਆਂ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਖਿੱਦੋ (ਗੇਂਦ) ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੇਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਖੇਡ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਬਣਾ ਕੇ ਠੀਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੀ ਉੱਪਰ ਚਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਕੇ ਖਿਡਾਰੀ ਚਿਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਠੀਕਰੀਆਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿੱਠੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਠੀਕਰੀਆਂ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲੱਗੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਟੋਲੀ ਦਾ ਖਿਡਾਰੀ ਗੇਂਦ ਨੂੰ ਬੋਚ ਲਵੇ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਖੇਡ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕਰੀਆਂ ਡੇਗੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਬੱਚ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ ਠੀਕਰੀਆਂ ਚਿਣ ਕੇ ਪਿੱਠੂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਟੋਲੀ ਜੇਤੂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਠੀਕਰੀਆਂ ਚਿਣਦਿਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਟੋਲੀ ਦਾ ਖਿਡਾਰੀ ਚਿਣਨ ਵਾਲੇ ਖਿਡਾਰੀ ਦੇ ਖਿੱਦੋ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਪਿੱਠੂ ਡੇਗਣ ਵਾਲੀ ਟੋਲੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੋਚਕ ਖੇਡ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਕਸਰਤ ਦਾ ਵੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾਤਰ ਭੱਜਣ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ ਖਿਡਾਰੀ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ੇਰ-ਬੱਕਰੀ

ਇਹ ਖੇਡ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਅੱਠ ਤੋਂ ਦੱਸ ਲੜਕੀਆਂ ਤੱਕ ਖੇਡ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਨੂੰ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਾਰਣ ਵਾਲਾ ਆਜ਼ੜੀ। ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਇੱਕ ਕਤਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਜ਼ੜੀ ਬਣੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਦੂਜੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਲੜਕੀ ਸ਼ੇਰ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:-

ਰਾਜਾ ਮੰਗੇ ਬੱਕਰੀ ਮੈਂ ਬੱਕਰੀ ਲੈ ਜਾਣੀ ਆ

ਆਜ਼ੜੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ :

ਇਕੋ ਮੇਰੀ ਬੱਕਰੀ ਮੈਂ ਕਿਲੇ ਤੇ ਬਿਠਾਉਣੀ ਆ

* * *

ਸ਼ੇਰ ਬਣੀ ਲੜਕੀ ਬੱਕਰੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਜ਼ੜੀ ਬਣੀ ਲੜਕੀ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਬਣੀ ਲੜਕੀ ਹੱਥ ਲਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲੜਕੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਸ਼ੇਰ ਬਣੀ ਲੜਕੀ ਬੱਕਰੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਬਣੀ ਲੜਕੀ ਜੇਤੂ ਕਰਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਰਾਜਾ, ਪਰਜਾ ਅਤੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਕੋਟਲਾ ਛਪਾਕੀ

ਕੋਟਲਾ ਛਪਾਕੀ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਨਪਸੰਦ ਖੇਡ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਬੱਚੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਇੱਕ ਗੋਲ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਲਈ ਇੱਕ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਵੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਟਲਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਬੱਚੇ ਨੇ ਦਾਈ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਘੁੰਮਦਾ ਗਾਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,

ਕੋਟਲਾ ਛਪਾਕੀ ਜੁੰਮੇ ਰਾਤ ਆਈ ਜੇ

ਅੱਗੋਂ ਬੱਚੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:

ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਝਾਕੇ, ਉਹਦੀ ਸ਼ਾਮਤ ਆਈ ਏ

ਕੋਟਲਾ ਲੈ ਕੇ ਦਾਇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਬੱਚਾ ਚੋਰੀ ਛੁੱਪੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਟਲਾ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਚੁੱਪ ਚਪੀਤੇ ਆ ਕੇ ਕੋਟਲਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਟਲੇ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬੱਚਣ ਲਈ ਦੂਰ ਭੱਜਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਟਲੇ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਰੱਖਿਆ ਕੋਟਲਾ ਦੂਸਰੇ ਖਿਡਾਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਭੱਜ ਕੇ ਕੋਟਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਦੌੜਨ ਵਾਲਾ ਬੱਚਾ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਵਾਲੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਥਾਂ ਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ, ਓਨੀ ਦੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਟਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਖੇਡ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੱਕਰ ਦੁਆਲੇ ਦੌੜਦੇ ਬੱਚੇ ਗਾਉਂਦੇ, ਕੋਟਲੇ ਖਾਂਦੇ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਦੇਖਣਾ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਟਲੇ ਦੀ ਮਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਨਿੱਡਰ ਅਤੇ ਸਾਹਸੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਟਾਪੂ

ਸ਼ਟਾਪੂ, ਉਹ ਖੇਡ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਖੇਡ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਹ ਖੇਡ ਲੜਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ਅੱਡੀ-ਟੱਪਾ, ਸਮੁੰਦਰ-ਪੱਟੜਾ ਅਤੇ ਪੀਚੋ-ਬੱਕਰੀ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਹਨ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਪੰਜ ਤੋਂ ਅੱਠ ਖਾਨੇ ਵਾਹ ਕੇ ਖੇਡੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਗਿਣਤੀ, ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਚੌੜਾਈ ਦਾ ਅਕਾਰ ਖੇਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਛੋਟੀਆਂ ਪੁਲਾਘਾਂ ਪੁੱਟ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਖਾਨੇ ਛੋਟੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਪੁੱਗ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵਾਰੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਟਾਪੂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੱਚਾ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਠੀਕਰੀ ਸੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣਾ ਤਵਾਜ਼ਨ ਇੱਕ ਲੱਤ ਉੱਪਰ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਠੀਕਰੀ ਨੂੰ ਠੇਡੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਠੀਕਰੀ ਨੂੰ ਠੇਡਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਤਾਰ ਤੇ ਨਾ ਰੁੱਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖਾਨੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਖੇਡ ਮੁਹਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖਾਨੇ ਤੋਂ ਤੀਜੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਤਮ ਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਦਾ ਮਾਪਦੰਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਫ਼ਲ ਹੋਣ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਲੇ ਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਠੀਕਰੀ ਸੁੱਟ ਕੇ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢਦੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਾਨਾ ਨੰਬਰ ਪੰਜ ਵਿਚ ਇਕ ਕਾਟਾ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਦੋਨੋਂ ਪੈਰ ਰੱਖਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਠੀਕਰੀ ਗਲਤ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟੀ ਜਾਵੇ, ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਛੂਹ ਜਾਣ, ਠੀਕਰੀ ਕਿਸੇ ਖਾਨੇ ਦੀ ਕਤਾਰ ਤੇ ਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਪੈਰ ਹੀ ਕਤਾਰ ਤੇ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਖਾਨਾ ਨੰਬਰ ਪੰਜ ਵਿਚ ਦੋਨੋਂ ਪੈਰ ਨਾ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵਾਰੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਖਾਨੇ ਪੂਰੇ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬਾਜ਼ੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖੇਡ ਪਿਛੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਭਰੇ ਰਾਹਾਂ ਉੱਪਰ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਦਾ ਸਬਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰੱਸੀ ਟੱਪਣਾ

ਰੱਸੀ ਟੱਪਣਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਖੇਡ ਸਰੀਰਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਲੜਕੀਆਂ ਨੱਚ-ਟੱਪ ਕੇ, ਗਾ ਕੇ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਵੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਵੀ ਖੇਡ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਵੀ। ਰੱਸੀ ਟੱਪਣ ਵਾਲੇ ਖਿਡਾਰੀ ਦੇ ਦਮ-ਖ਼ਮ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਰੱਸੀ ਟੱਪ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਘੁੰਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਲੜਕੀਆਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣ ਤਾਂ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਘੁੰਮਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦੀ ਰੱਸੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਟੱਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰੱਸੀ ਨਿਰੰਤਰ ਘੁੰਮਦੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਖਿਡਾਰਣ ਘੁੰਮਦੀ ਰੱਸੀ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਾ-ਕਾਮਯਾਬ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੜਕੀਆਂ ਬੜੀ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਲੜਕੀਆਂ ਬੜੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਹੱਥ ਵੀ ਲਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਇੱਕਠੀਆਂ ਟੱਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਡ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਭੰਡਾ-ਭੰਡਾਰੀਆ

ਭੰਡਾ-ਭੰਡਾਰੀਆ ਉਹ ਖੇਡ ਜਿਹੜੀ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਇਕ ਲੜਕੀ ਜਾਂ ਲੜਕਾ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਲੜਕੇ ਜਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮੁੱਠੀਆਂ ਰੱਖ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਭੰਡਾ-ਭੰਡਾਰੀਆ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਭਾਰ

ਉਹ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

ਇੱਕ ਮੁੱਠੀ ਚੁੱਕ ਲੈ ਦੂਜੀ ਤਿਆਰ

ਹਰ ਵਾਰੀ ਕਹਿਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੁੱਠੀ ਚੁੱਕ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਖ਼ਰੀਲੇ ਖਿਡਾਰੀ ਦੇ ਮੁੱਠੀ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਖਿਡਾਰੀ ‘ਹਾਏ ਹਾਏ ਦਦਈਆ ਲੜ ਗਿਆ’ ਕਹਿ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਖਿਡਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸਨੂੰ ਡੰਗ ਲਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਦਾਈ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਸਮੁੰਦਰ ਮੱਛੀ

ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਖਿਡਾਰੀ ਚਾਹੁਣ ਖੇਡ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਲੜਕੀ ਨੇ ਵਾਰੀ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਲੜਕੀ ਵੱਡੇ ਗੋਲ-ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਖਲੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਗਿਰਦ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਵਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਲੀ ਲੜਕੀ, ਜੋ ਗੂਲ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਮੱਛੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:

ਲੜਕੀਆਂ : ਹਰਾ ਸਮੁੰਦਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦਰ, ਬੋਲ ਮੇਰੀ ਮੱਛਲੀ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਪਾਣੀ ?
 ਮੱਛਲੀ : ਗਿੱਟੇ ਗਿੱਟੇ ਪਾਣੀ।
 ਲੜਕੀਆਂ : ਹਰਾ ਸਮੁੰਦਰ.. ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਪਾਣੀ ?
 ਮੱਛਲੀ : ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ ਪਾਣੀ
 ਲੜਕੀਆਂ : ਹਰ ਸਮੁੰਦਰ.. ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਪਾਣੀ ?
 ਮੱਛਲੀ : ਸਿਰ ਸਿਰ ਪਾਣੀ।
 ਲੜਕੀਆਂ : ‘ਹਾਏ ਡੁੱਬ ਗਏ’ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਭੱਜਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੱਛੀ ਬਣੀ ਲੜਕੀ ਬਾਕੀ ਲੜਕੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੱਛਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਡ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ

ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਦੀ ਖੇਡ ਜ਼ਰੂਰ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਪੁੱਗਣ ਮਗਰੋਂ ਜਿਸ ਸਿਰ ਵਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਬਣਾ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਫਰੋਲਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਸਵਾਲ : ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ, ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਕੀ ਟੋਲਦੀ ?
 ਜਵਾਬ : ਸੂਈ ਧਾਗਾ।
 ਸਵਾਲ : ਸੂਈ ਧਾਗਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ?
 ਜਵਾਬ : ਗੁਥਲੀ ਸਿਉਣੀ
 ਸਵਾਲ : ਗੁੱਥਲੀ ਸੀ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ?

ਜਵਾਬ : ਪੈਸੇ ਪਾਉਣੇ।
 ਸਵਾਲ : ਪੈਸੇ ਪਾ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨੇ ?
 ਜਵਾਬ : ਮੈਸ ਲੈਣੀ
 ਸਵਾਲ : ਮੈਸ ਲੈ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ?
 ਜਵਾਬ : ਦੁੱਧ ਚੋਅ ਕੇ ਖੀਰ ਬਣਾਉਂ।
 ਸਵਾਲ : ਖੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ?
 ਜਵਾਬ : ਖੀਰ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਖਵਾਉਂ।
 ਸਵਾਲ : ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਦੇਣਾ ?
 ਜਵਾਬ : ਪਤਾਸਾ।
 ਸਾਰੇ : ਬੂਹ ਪਤਾਸਾ ਕੌੜਾ, ਬੂਹ ਪਤਾਸਾ ਕੌੜਾ।

ਇਹ ਆਖ-ਆਖ ਬੱਚੇ ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨੱਸਦੇ ਹਨ। ਬੁੱਢੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੁੰਹਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲਵੇ, ਉਹ ਬੱਚਾ ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਬਣ ਕੇ ਵਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਰੰਗ ਮੱਲਣ, ਲੱਕੜ ਕਾਠ, ਉਠਕ ਬੈਠਕ ਆਦਿ ਛੂਹਣ-ਛੂਹਾਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਖੇਡਾਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਪਾਸਾ/ਚੌਪੜ

ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਮਨਭਾਉਂਦੀ ਖੇਡ ਪਾਸਾ ਹੈ ਜੋ ਚੌਪੜ ਦੇ ਨਾ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਏ ਹਵਾਲੇ (ਪਾਂਡਵ ਚੌਪੜ ਦੀ ਖੇਡ ਰਾਹੀਂ ਜੂਏ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਹਾਰ ਗਏ ਸਨ) ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕੌਰਵਾਂ-ਪਾਂਡਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਵੀ ਬਾਕੀ ਖੇਡਾਂ ਵਾਂਗ ਅਕਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਖੇਡ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਅਕਾਰ ਅਕਸਰ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੱਪੜੇ ਉੱਤੇ ਧਾਗਿਆਂ ਨਾਲ ਲਕੀਰਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪੱਕੇ ਖਾਨੇ ਬਣਾ ਕੇ ਖੇਡੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਤਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਸਮਤ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸਗੋਂ ਸੋਚ ਤੋਂ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਖਿਡਾਰੀ ਦਾ ਇਹ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੋਟੀਆਂ ਦੂਜੇ ਖਿਡਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਗ ਜਾਣ। ਇਸ ਖੇਡ ਰਾਹੀਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਚੁਕੰਨਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚੌਪੜ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਖੇਡ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਣ ਤੇ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵਕਤ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਪਾਸਾ/ਚੌਪੜ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਡਣੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹਦਾ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਸੁਹਣਾ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ।

ਖੇਡਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਡਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਚੁਸਤ, ਫੁਰਤੀਲਾ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਇੱਕ ਤੰਦਰੁਸਤ ਦਿਮਾਗ਼, ਇੱਕ ਤੰਦਰੁਸਤ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ’ ਇਹ ਵੀ ਆਮ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ‘ਜੇ ਧਨ ਖੁਸ਼ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਾਣੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੁਸ਼ਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਸਿਹਤ ਨਿੱਘਰ ਗਈ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਸਭ ਕੁਝ ਚਲਾ ਗਿਆ।’

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ‘ਪਿੱਠੂ’ ਦੀ ਖੇਡ ਸਮੱਗਰੀ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਸ਼ੇਰ ਬੱਕਰੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ ਬਣੀ ਲੜਕੀ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਜ਼ੜੀ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਕੋਟਲਾ ਛਪਾਕੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਪਾਸਾ/ਚੌਪੜ ਖੇਡ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਦੋਂ ਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਧ ਕਰੋ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਕੀ ਮੱਤਵ ਹੈ?
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਕੱਬਡੀ ਅਤੇ ਸੌਂਚੀ ਪੱਕੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ?